

www.ketab.ir

کارگاه آموزشی داستان نویسی

مجتبی حبیبی

سرشناسه: حبیبی، مجتبی، ۱۳۳۹

عنوان و پدیدآور: کارگاه آموزش ادبیات/ مجتبی حبیبی

مشخصات نشر: کرج: آبان، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهر: ۳۸۰ ص

شابک: ۳-۶۱-۸۲۶۴-۷۸-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیه

یادداشت: کتابنامه به صورت زیر نویس

موضوع: داستان نویسی

موضوع: Fiction -- Authorship

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ک ۲ ح / ۳۳۵۵ pn

رده بندی دیویی: ۸۰۸/۳۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۱۱۹۲۴

کارگاه آموزش ادبیات/داستان نویسی

Abaroon.nashr@gmail.com

کارگاه آموزشی داستان نویسی

مجتبی حبیبی

میرح رهن جلد: هابیل

لیتوگرافی: پیشگام

چاپ: اول ۶ ۱۲

چاپخانه: پیشگام

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

بها: ۲۷۰۰۰ تومان

۹۷۸-۶۰۰-۸۲۶۴-۶۱-۳ / ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۶۴-۶۱-۳ / ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۶۴-۶۱-۳

همه حقوق محفوظ است

کرج، شهرک وحدت، نگارستان، نگار اول غربی، بلوک ۲۲۱، طبقه دوم، واحد ۲۵

تلفن: ۰۲۶۳۶۶۶۴۹۸۰/۰۹۳۸۴۹۸۸۴۰۷

ادبیات داستانی و انعکاس موفقیت انسانها در آثار

کافکا ۷۳

محاكمه/۷۶

«جزیره پنگوئن‌ها» ۷۸

رمان در قالب نامه/۸۰

رمان تمثیلی و امر سیاسی - تاریخی/۸۴

رمان تمثیلی - فانتزی - اجتماعی/۸۷

رمان سیاسی اجتماعی «بینایی» ۸۷/

رمان تاریخی «جنگ و صلح» جستاری

پدیدارشناسانه/۸۹

نکاتی درباره هنر نویسندگی تولستوی در جنگ و

صلح/۱۰۹

رمان «پلیسی - جنایی»/۱۱۱

«رمز گم شده»/۱۱۱

«راز داوینچی»/۱۱۳

رمان - تمثیلی - آرمان شهر (اتوپیا)/۱۱۶

رمان شخصیت - تهوع/۱۲۳

فصل سوم: طرح و داستان

مختصری از اجزاء داستان/۱۴۳

شخصیت رمان/۱۵۲

جایگاه شخصیت رمان/۱۵۵

اشخاص رمان/۱۶۱

"جنایت و مکافات" تمثیلی شخصیت همه زمانی

۱۶۸

شخصیت در آثار اوتوره / ۱۶۹/

نویسنده، سکه، فرهنگ/۱۷۲

گفتگو در رمان/۱۷۷

دگر مفهومی در رمان/۱۹۳

رمان نویس و شخصیت داستانی/۱۹۴

گزاره های داستانی در مقابل گزاره های

تاریخی/۲۱۰

عناصر داستان نویسی و عنصر طرح/۲۱۳

فهرست

پیشگفتار/۷

مقدمه ۹/

فرازهایی درباره‌ی رمان/۱۳/

فصل اول: انواع داستان

آونگ فوکو/۲۵

«ارباب حلقه‌ها» جی.آر.آر. تالکین - ۱۱۹۲/

۲۸/ (۱۹۷۳)

«مقاله‌ی نظری درباره‌ی رمان امروز»/۳۰/

ایدئولوژی و جهان داستان/۳۵

بارشناسی روی داد و تصادف در رمان/۳۸

چگونگی انکار شأن و منزلت انسان در آثار

داستایفسکی/۴۰

چند و چون رمان برای نویسنده‌ی جوان/۴۵

«ادبیات چیست؟»/۵۴

پیش فرض های رمان/۶۰

«صناعت داستان نویسی»/۶۳/

مسایل مربوط به ساخت/۶۳

فصل دوم: انواع رمان

رمان علمی تخیلی/۶۹

رمان تمثیلی و امر سیاسی «دعوت به مراسم

گردن زنی»/۷۱

رمان تمثیلی و عنصر «شگفتی فانتزی» ۷۳/

عامل طرح و توطئه، نقش راوی در قصه/ ۲۱۶

مروری مختصر بر سکه سازان/ ۲۱۶

رمان کوپن تقلبی و طرح/ ۲۱۷

رمان "قمارباز" و طرح/ ۲۲۰

رابطه علت و معلولی از بیان تا اجرا/ ۲۲۳

برکشیدن اشیاء تا شخصیت/ ۲۲۵

سوال هایی درباره شخصیت و دیدگاه از منظر

رمان نویس جوان/ ۲۳۴

سه طرز داستان نویسی/ ۲۳۹

گرسنگی/ ۲۴۱

ساحره ی پورنوبلو/ ۲۴۳

فوران وحشت بار مک شفی/ ۲۴۵

عنصر زمینه در رمان/ ۲۴۷

زمینه در آثار داستایفسکی/ ۲۵۱

عنصر سبک/ ۲۵۷

عنصر انگاره و آهنگ از جنبه های رمان/ ۲۶۱

عنصر سبک در ادبیات داستانی کشورمان/ ۲۶۱

عنصر الگوی رمان/ ۲۶۶

عنصر مضمون و درون مایه / ۲۷۰

درون مایه و مضمون در داستان بلند مرگ ایوان

ایلیچ/ ۲۷۴

رمان نو و رمان روانی (۱) / ۲۷۸

"ساعت ها" نوشته ی مایکل کائینگهام/ ۲۷۹

ادامه رمان روانی (۲) / ۲۸۰

ادامه رمان روانی (۳) / ۲۸۳

سمبولیسم/ ۲۸۷

اکسپرسیونیسم/ ۲۸۷

سورئالیسم (فراواقعیت) / ۲۸۹

فنون سورئالیسم/ ۲۹۰

اگزیستانسیالیسم/ ۲۹۴

پدیدار شناسی و پیام هوسرل/ ۳۰۱

پدیدار شناسی و رمان / ۳۰۷

مروری بر رچریان پدیده شناسی رمان " در غرب

خبری نیست " / ۳۱۵

در غرب خبری نیست و شخصیت و اعمال/ ۳۱۶

بیگانه / ۳۲۰

خاموشی دریا/ ۳۲۳

پا برهنه ها / ۳۲۵

شطرنج یا ماشین مقاومت/ ۳۳۶

فصل چهارم: داستان کوتاه

ساختمان داستان کوتاه/ ۳۴۵

نکات مقدماتی درباره طرح داستان/ ۳۴۵

اشخاص داستان/ ۳۴۶

مقدمه داستان/ ۳۴۷

اجزای اصلی داستان/ ۳۴۷

گره گشایی و نتیجه گیری (۱)/ ۳۴۹

گردن بند/ ۳۵۱

پی رنگ از دیدگاه ارسطو/ ۳۵۲

حاشیه ها و موارد یادآوری داستان کوتاه / ۳۵۷

طرح کلی داستان کوتاه/ ۳۶۰

فصل پنجم: زندگی نامه نویسی

زندگی نامه نویسی/ ۳۶۵

اعترافات یک از نخستین زندگینامه های

خودنوشت/ ۳۷۳

شیوه های قابل استفاده رای نویسنده امروزی

/ ۳۷۶

رمان تاریخی در "رنج و سرمستی" / ۳۸۴

سفرنامه نویسی شرح حال درختی در میقات/ ۳۸۶

"سنگی برگوری" / زندگینامه ی خودنوشت/ ۳۸۸

یعقوب کذاب زندگینامه جمعی / تاریخی/ ۳۸۹

مقدمه

هدف از تکوین این کتاب، «ازشناسی ادبیات داستانی» و تفکیک موارد متناقض نظریه‌هایی است که در این زمینه منتشر شده‌اند. از مافی حداثت نظریه‌های مشترک را دسته‌بندی و با هم انطباق داده و ارایه کنیم. بسیاری از غفلت‌ها را مطرح کرد و تا جایی که در توانمان هست، رفع و رجوع کنیم. شاید آن هنگام نظر مثبت اهالی صاحب‌نظر است. با این کتاب کنیم که همت به خرج دهند و جواب‌گوی نیازهای نظری نیم قرن تا یک قرن گذشته‌ی پی‌سرفت‌های ادبیات داستانی در جهان و ایران باشند. در کتاب «پژوهش»^۱ آمده است: «۱- پژوهش ابتکاری یا نوایی: یعنی یافتن یا کشف آن‌چه بر دیگران مجهول است ۲- پژوهش تأییدی یا نوگستری» یعنی جست‌وجو یا تفصیل آن‌چه بر دیگران به اجمال معلوم است. هنگامی که به یکی از این دو گونه‌ی پژوهش دست می‌زنیم، از آن‌چه دیگران دریافته‌اند یاری می‌گیریم، تا به آن‌چه دریافته‌ایم، برسیم یا دریافته‌های سرشته‌ی دیگران را گشاده گردانیم. بنابراین پژوهش در هر حال متضمن نوعی نوآوری است و از تکرار و تقلید و کهنه‌آموزی به دور! بنابراین سامان‌دهی نظریه‌ها ضروری و ارایه‌ی منسجم و تلفیقی (حداقل بر سر هر موضوعی که چند نظریه متفق‌القول‌اند) وظیفه‌ی اولیه است.

بررسی تعدادی رمان که از پنجاه سال پیش به این سوی چاپ شده‌اند و در آن نظریه‌ها چه قدر استفاده شده و چه مقداری نوآوری شده و انجام شده است. از طرفی به سه گونه‌ی رمان «تمثیلی»، «تاریخی» و عنصر «فراشگفتی» که مغفول واقع شده‌اند، ضرورت دارد پرداخته شود؛ چرا که تحولات اخیر در رمان‌نویسی که از اقبال بی‌نظیری هم برخوردار شده‌اند، در این سه مورد بیش‌تر

^۱ - پژوهش - امیر حسین آریان پور - انتشارات امیرکبیر - مقدمه

بوده است. به طور کلی کتاب مرجع «رمان به روایت رمان نویسان» کتاب جامع مهمی است که تا حدودی در دسته بندی کردن نظریه ها به کار خواهد آمد. مواردی که مورد نیاز است و قسمت های تاریک مانده ای را روشنایی بخشد از جامعه شناسی ادبیات و ... ارایه خواهیم داد. در هر بخش که به عناصر داستانی پرداخته می شود، با تحلیل چندین رمان، به اصطلاح کلیدهای لازم برای شناخت همان عناصر که در رمان ها به کار رفته اند، خواهد بود. در بخش پایانی هم مسایل مربوط به داستان کوتاه را خواهیم داشت.

یادآوری نکته ای ضروری به نظر می رسد و آن این که، رمان با ویژه گی های ذاتی اش بر مبنای فلسفه، روان شناسی، علوم محض و ... شاخصه های فرهنگی نظام سرمایه داری به وجود آمد. رمان، ابزاری برای فروپاشی عظمت بوده و هست. بنابراین با شناخت ساختاری رمان به خوبی آشنا باشیم. رمان در ماهیت خود، نقیض کننده ی همه ی ارزش های تمدن پیش از دوران سرمایه داری از جمله مذاهب است. منظور سوار شدن به قطار رمان باید آگاهانه باشد که در کرانه های محدود انجام بگیرد. نزدیک تر ساختن شخصیت ییش از اندازه، و هم چنین استفاده از روان شناسی شخصیت که هر دو در رمان دارای نقش ویژه هست، عوامی تداست زدا و به اصطلاح «عادی کننده ی هر مقدسی» هستند.

در کتاب چه عناصر داستانی و به آن، رمان، قسمتی زیر عنوان «سخنی با رمان نویس جوان» آورده شده است که شامل یادآوری مباحث تئوری ها و رهنمودهایی برای تمرین و ممارست ارایه شده است. از طرفی نقد و بررسی ییش از اینجا رمان بزرگ و خلاصه داستان ها و تعدادی داستان کوتاه، از یک طرف شرحی است بر نوع ساختار رمان عناصر داستانی برای نویسنده ی جوان، و از طرفی مروری بر آثار درجه ی یک و ممتاز رمان نویسی است تا خواننده ی علاقه مند در یک کتاب مجموعه ای پرویمان از ادبیات داشته باشد. باشد که این «نگذر» «شناخت» واقع گرایانه از «رمان» و «داستان کوتاه» را به دست آوریم: «... گذر از [آشنایی] شناخت: آن هم در سطح همه گان و نه در محدوده ی آموزش دانشگاهی. و این هنری است که دیگران هر می خواستند کرد، و نشد؛ چنان که خواهیم دید. تاکید اصلی در اینجا بر تفاوتی است که میان شناخت و آشنایی هست: شناخت، دانشی نظام یافته، جامع، فراگیر، روشن گر و راه گشا است. و اگر به درسی بنای عمل قرار گیرد. افزون بر چاره گری، زیبا نیز می تواند باشد. یعنی می تواند به باز کردن گره های ناشوده و شکافت رموز ناشکافته بینجامد. اما آشنایی، دانشی یا شاید- به بیانی دقیق تر- مجموعه آگاهی هایی پراکنده، موضعی، گاه گیج کننده و غالباً دشواری آفرین است و چنان چه مبنای عمل واقع شود، نه حتماً چاره گر، که احتمالاً زیان کار هم می تواند باشد. شناخت در و در بند و اول و آخر دارد؛ آشنایی نه. فی- المثل، پزشک به شناخت بدن و درد و درمان آراسته است. تشخیص و درمان او نیز ناگزیر، چون بر بنیاد شناخت بیماری و شناخت چاره ی آن استوار است، چاره گر که هست هیچ، گاه باشد که به کشف رمز تازه ای پیرامون این یا آن بیماری و این یا آن درمان هم رهنمون شود. اما مردم بیکاره مجهز

نیستند، حداکثر، آشنایی‌هایی پراکنده از این درد و آن درمان در چنته دارند- یا به گمان‌شان که دارند. تشخیص و درمان چنان مردمی هم، گرچه گاه به غلط برهدف می‌نشیند، علی‌الصول، گیج‌کننده و غالباً دشواری افزا است. و این تنها نه در پزشکی، که در همه‌ی حوزه‌های علمی مصداق پیدا می‌کند، من جمله در حوزه‌های زبان‌شناسی نوین. این که ما از رهگذر این مقاله و آن خطا به، با زبان‌شناسی آشنا شده‌باشیم. البته برای آماده شدن فضای ذهن و گسترش دامنه‌ی فرهنگ عمومی‌مان بس هست؛ اما برای عمل بر مبنای آن بس نیست. نمی‌توانیم چنان آگاهی‌هایی پراکنده‌ای را مبنای عمل قرار دهیم و به پشت گرمی همان مقدار دانش که، خواه کم خواه زیاد، حتماً در هم است، سودای حل مسایل زبانی را در سر بیزیم. دانشی که می‌تواند رهنمون ما در عرصه‌ی عمل شود. حتماً همان است که ویژگی‌های شناخت را همه‌گی دارا است: نظام‌یافته‌گی، جامعیت، روشنی، توان گره‌گشایی و در نتیجه زیایی. و البته، شناخت مرکبیت دارد و آشنایی ندارد. آن چه به شناخت مرکبیت می‌دهد عمدتاً دو چیز است: یک- این که شناخت در محدوده‌ی یک نظریه و تنها یک نظریه عام صورت می‌بندد. به همین دلیل در این شناخت، وفادار ماندن به یک و فقط یک نظریه‌ی معین و پیش داده و پرهیز از به کار بستن دریاچه نظریه در یک پژوهش یگانه ضرورت بسیار بنیادینی دارد. فی‌المثل، در حال حاضر در حوزه‌ی زبان‌شناسی وین چند ده نظریه عام هست. هر کدام از آن‌ها نیز می‌تواند به تنهایی مبنای شناخت ما درباره‌ی زبان واقع شود. ولی ما نمی‌توانیم به امید دست‌یابی به شناختی علمی و منسجم درباره‌ی زبان، همه‌گی آن نظریه‌های عام را یک جا و هم زمان مبنای یادگیری خود قرار دهیم. آمیختن دو یا چند نظر یا هم، در یک مورد خاص یادگیری، حاصلی جز آشوب ذهنی و گیجی و گمراهی نخواهد داشت...»^۲ سعی شده است نظریه‌های مختلف که در جهت «شناخت» ره می‌بردند و کاربردی بودن‌شان در آثار داستانی خود را نشان می‌دادند، بش‌تر مورد بررسی قرار گیرند. در این گفت‌وگو مان «مکتب»ها اولویت ندارند بلکه رمان‌ها و داستان کوتاه‌ها هستند که به عنوان محصول‌های برآمده از مکتب‌ها را بازنمایی می‌کنند. زندگی‌نامه‌ها، «خبر نوشت» و «دیگری نوشت» که امروزه به میان ادبیات داستانی راه باز کرده‌اند، در بخش پایانی از نظر نوآه‌د گذشت.